

“Türk Milliyetçiliği Kültürel Akıl, İçtihat ve Siyaset” Üzerine

Turkish Nationalism: On Cultural Reasoning, Interpretation and Politics

Bahadır Bumin ÖZARSLAN*

Milliyetçilik, sıra dışı cazibeye sahip bir gerçeklik olarak üzerinde sıkça durulan konulardan biridir. Kavram olarak ortaya çıkışından önce bile doğrudan veya dolaylı, bilinçli ve bilinç dışı, her milletin özgeçmişinde etkisi çok belirgin bir şekilde hissedilen ve gözlemlenen milliyetçilik konusunda, Batı’da önemli bir yazılı birikim oluşmuştur. Doğal olarak bu birikim, Batı’da ortaya çıkan milliyetçiliğin kendine has temelleri üzerine inşa edilmiştir. Ülkemizde de ilgi çeken bir konu olması münasebetiyle milliyetçilik, her dönem revaçta olmuştur. Ancak ülkemizdeki yazılı birikimde, görünür ve/veya bilinçaltında yatan “Batılı gözlük hayranlığı”nın etkisiyle bilerek ya da farkında olmadan Batılı bir zemin dikkat çekmektedir. İşin ilginç tarafı, kendisini Türk Milliyetçisi kimliğiyle ifade eden aydınların bir kısmında da benzer hastalıklar mevcuttur. İşte, Prof. Dr. Nadim MACİT’in “**Türk Milliyetçiliği: Kültürel Akıl, İçtihat ve Siyaset**” isimli çalışması, konunun cazibesinden kaynaklanan ve Batı’ya yaslanan bir eser yaratma çabasından değil, tam tersine fikrî adanmışlığın bir mahsulü olarak Türk Milliyetçiliği’nin kökenini ve dayandığı temelleri, sağlıklı ve yerli bir bakış açısıyla ortaya koyma saikiyle üretilmiş bir kitaptır. Berikan Yayınevi tarafından basılan ve 600 sayfanın üzerindeki bu eser, bir yandan Batılıların bakışını ortaya koyarken diğer yandan da takipçisi olduğu Ziya GÖKALP, Osman TURAN ve Erol GÜNGÖR gibi seleflerinin ortaya koyduğu berraklıkta, konunun “**Türkçe**” temellerini gözler önüne seren ilmî bir çabadır.

Nadim MACİT, hareket noktası olarak kültürel akıl esas almıştır. Kitaba da adını veren bu kavramın temelinde ise dil ve tarih yatmaktadır. Zira MACİT’e göre fikrî tartışma, bir şeyin ya zihni ya da haricî varlığı üzerinde yürütülür. Bir inanç sisteminin ve siyasî anlayışın zihin haricindeki varlığı, dil ve tarihtir. Bu tartışma-

* Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

da ilk başvurulacak aracın dil olduğunu ifade eden MACİT, herhangi bir kültür sistemi ve millet üzerine yapılacak tartışmanın da o milletin dilini ve kültürünü yansıtan tarihî tecrübeye dayandığına dikkat çekerek; insanlığın her aşamasında inançlar, mekânlar, sınırlar, adlandırmalar, aidiyetler, hâkimiyet modelleri, iktisadî ve siyasî çıkarlar gibi unsurların farklı tarihî tecrübelerin ve milletlerin varlığını onayladığını dile getirmektedir¹. Türk Milleti'nin var oluşunu sağlayan dili, kültürü ve mefkûreyi, tarihî tecrübeden geçmiş muhkem direkler olarak nitelendiren yazar, Türk Milleti'nin tarih boyunca değer üreten, değer veren ve değerlendiren bir kültürel akla sahip olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda Türk Milliyetçiliği'ni, "... İmandan hayata, fikirden siyasete, ahlaktan sanata yayılan bu kültürel akıl kavramak ve geliştirmek, millet olmanın farkına varmaktır, milliyetçi olmaktır. Öyleyse milliyetçilik; oluşturulmuş akla dayanan inşa edici zihniyettir, Türk milletinin tarihî tecrübesini ve kültürel birikimini benimsemek ve tarihî ufkun etkinliği bağlamında yeniden inşa etmektir." şeklinde tanımlamaktadır².

Bir milletin konuştuğu dilin, bir dünya sistemi oluşturma yeteneğini kaybetmesi durumunda o dilin sıradanlaşacağını ve işlevini kaybedeceğini belirten MACİT, "... Dil; bir kimliğin ve aidiyetin ortak unsuru olmasına karşın, her zaman bir dünya-dil sistemi olma özelliğini taşımaz. Çağa ait deyimlerin ötesine geçerek insan etkinliğine konu olan her alanda başka bir dili bünyesine taşıyan ve kullandığı dili o kültürün ruhuyla anlamlandıran bir dil geçerliliğini yitirir. Sadece iletişim işlevini yerine getiren bir dil; kalıcı ve etkili bir geleniğin, yani bir dünya görüşünün taşıyıcısı olamaz. Fakat iletişim işlevinin ötesinde bir dünya tasavvurunu ve yaşantı biçimini bünyesinde taşıyan dil; her kırılma döneminde yeniden inşa edilebilir. Türk milleti bu görevi her tarihî kırılma döneminde yerine getirmiştir. Belirtilen bağlamda milliyetçilik dili, dünya-dil sistemi hâline getirme mefkûresidir."³ ifadeleriyle dilin önemine ve Türk Milliyetçiliği açısından dünya inşa etme noktasındaki misyonuna işaret etmektedir. Türk Milliyetçilerinin dil ve ülkü birliğini savunduğunu; Türkçe merkezli bir Türk Dünyası kurma ülküsünü savunanların, Türk Milleti'nin iç sesine kulak vererek onların varoluş iradelerine riayet etmeye dayalı millî bir görev üstlendiğini vurgulamıştır. Bu sebeple fikrî ve siyasî bir hareket olarak bağımsızlık konusunda Türk Milliyetçilerinin hassasiyetine dikkat çekerek bu hassasiyetin Mete Han'dan Atatürk'e kadar uzanan ortak bir söylem ve iman meselesi olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca, Türk tarihinin ve kültürünün yorumuna dayalı Türk Milliyetçiliği'nin devletin değil, milletin ideolojisi olduğunun; bütün meselelerin merkezine milleti koyduğunun; geleceğe dönük bir uyanışın hamisi olmayı, her türlü iktidara ve çıkara tercih ettiğinin altını çizmektedir⁴.

1 Bkz. Nadim MACİT, *Türk Milliyetçiliği: Kültürel Akıl, İçtihat ve Siyaset*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s. 13

2 MACİT, s. 126-127

3 MACİT, s. 39-40

4 MACİT, s. 111

Nadim MACİT eserinde, milliyetçiliği tarihî bir kategori ve modern bir olgu olarak kabul edip muhayyel olduğunu iddia eden çevrelere karşı, bazı cevaplar da vermektedir. Bu tip iddialarda bulunanların daha işin başında, beşerî durumu kuran ve tanımlayan unsurları yok saydığını belirten MACİT, milletin bir suret ve gölge olmadığını; aksi takdirde beşerî toplumun tabiatını ve birlikte yaşama arzusunun tartışmanın bir anlam taşımayacağını ifade etmektedir. Milliyetçiliği modern bir olgu, tarihî bir kategori ve kendine özgü olarak nitelendirenlere karşı, her ideolojinin ve davranış biçiminin kendini önemsemediği ve doğru gördüğü; aksine bir durumun inanç ve değer algısını oyuna dönüştüreceği hatırlatmasını yapan MACİT, böylesi görüşlerin Türk Milliyetçisi olduğunu iddia eden kişilerin ağızından çıkmasını ise “*müntehir cehalet*” olarak değerlendirmektedir⁵.

Tarihin derinliklerinden günümüze kadar uzanan süre zarfında, Türk aklının felsefe ve ilim yoluyla medeniyete dönüştürme, dünya inşa etme, siyasî hareket tarzı oluşturma, kopuş-çöküş dönemlerinde yeni imkânlar arama ve kendini yeninde tanımlama kabiliyetine tanıklık edildiğini belirten MACİT, millet inşa etmenin fikirler ve değerler üzerinden mümkün olduğu gerçeğinin altını çizmektedir⁶. Buradan hareketle yazar, tarihî sürecin içinden gelme bilicinin yanında, günümüz dünyası hakkında fikir sahibi olmanın önemine de dikkat çekmektedir. Kendini ve içinde bulunduğu çağı anlamayan milliyetçiliğin, gerçek anlamda bir milliyetçilik olamayacağını; bilgi akışının hızlandığı bir dünyada sürekli iyileştirme yaparak yeni uygulamalar ve yeni bir hareket yöntemi geliştirmenin kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Zira MACİT’in dikkat çektiği bir başka tehlikenin panzehiri de yine aynıdır. Bu tehlike, günümüz dünyasında sıkça karşılaşılan zihniyet inşa etme ve yönlendirme faaliyetleridir. Bu politik-stratejik hamleleri bozmanın en sağlam yolu, toplum nezdinde etkinlik kazanmaktır. Aksi takdirde, toplumsal bağlamda etkinliğini yitiren bir fikrî ve siyasî hareketin başarılı olması ancak geçici sebeplere ve dönemlere bağlı olacak, sürekli ve kalıcı olmayacaktır. Bu sebeple Nadim MACİT’e göre Türk Milliyetçilerinin fikrî ve siyasî önderleri, aşağıdan yukarıya doğru bir zihniyet inşa etmenin bütün araçlarını üretmek ve sosyal bağlamda etkin olmak durumundadırlar⁷.

Zihniyet dönüştürme hamlelerine karşılık bilginin değerini ve işlevini anlamak gerektiğini belirten yazar, değerler diplomasisi üzerinden sürdürülen zihniyet dönüştürme hareketlerine karşı siyasî-stratejik akli devreye sokmak gerektiğini, bunun için de tarihi ve çağın ufkunu anlamaya ve yorumlamaya ihtiyaç olduğunu dile getirmektedir. Milliyetçi bakışın tarihî tecrübeyle ve çağın ufkuyla diyaloga girmesi, kültürel akli yeniden inşa ederek varolma iradesini her vaziyette ve şartta göstermesi gerektiğini ifade eden yazar⁸, şöyle bir reçete yazmıştır: “*Böyle bir fikrî*

5 MACİT, s. 14

6 MACİT, s. 126

7 MACİT, s. 103-104

8 MACİT, s. 104

ve siyasi ortamda milliyetçi bakış; (a) Kültürel akla, tarihî ve manevi değerlere dayanmalıdır. (b) Kurucu akla, yani Cumhuriyetin kuruluş felsefesine bağlı kalmalıdır. (c) Tarihi ufku etkinlik alanıyla kurucu akıl arasında felsefi bağ kurarak adalet ve hukukun siyasi ve içtimai alanda yerleşmesini esas almalıdır. (d) Demokratik kültürün ve hakların ortak akıl üzerinden geliştirilebileceğini ve yerleştirilebileceğini topluma anlatmalıdır. (e) Özgürlüğün insan olmanın gereği olan temel ve vazgeçilmez değer olduğunu sözden çıkarıp eyleme dönüştürmelidir. (f) Bütün bunların, ortak akıl ve bağımsız devletle mümkün olabileceği hatırdta tutulmalı ve bağımlılığın her türü reddedilmelidir⁹.

Türk Milliyetçiliği fikrini, diğer bazı akımlarla da karşılaştıran Nadim MACİT, muhafazakâr sosyo-politik dilin ve liberal zihniyetin Türk Milliyetçiliği düşünce yapısıyla olan farklılığını ortaya koymuştur. Bu akımların temel düsturlarını ve günümüz dünyasındaki yeni sürümlerini ortaya koyan yazar, yeni muhafazakârlığın ve liberalizmin Türk Milliyetçiliği'nin temel esaslarıyla uzlaşmaz çelişkiler barındırdığını somut olarak tespit etmiştir. Muhafazakâr anlayışın hem değişimi hem de geleneği, din gibi zamandan ve mekândan soyut bir ezeli hakikat olarak algılaması karşısında, Türk Milliyetçiliği bakış açısıyla uyuşmadığını belirten yazar, Türk Milliyetçiliği açısından hayatın özünün yaratıcı tekâmül olduğuna dikkat çekmektedir. Neticenin sebebin yerine geçerek tarihin ve toplumun tersinden okunmasını felsefi ve içtimai temellerden kopukluk olarak nitelendiren MACİT, Türk Milliyetçiliği düşüncesinin toplumsal gelişimin ürünü olan kurumların tarihî bağlarını dikkate alarak canlı gelenekler şeklinde devam etmesini amaçladığını dile getirmektedir¹⁰. Ayrıca, 1990 sonrasındaki gelişmelerden sonra ortaya çıkan yeni muhafazakâr kalıpla Türk Milliyetçiliği'nin hiçbir rabitasının olamayacağını; iki siyasî söylem arasındaki en belirgin farklardan birinin milletin değerlerini, uluslararası siyasî-stratejik mücadelenin parçası yapan küresel otoriteye tâbiyet noktasında düğümlendiğini; Türk Milliyetçilerinin, Batı merkezli jeopolitik düzenlemelerin bir parçası olan ve muhafazakârlık-din-İslam algısı üzerinden Türk Milleti nezdinde prim yaparak liberal-kapitalist sistemle izdivaca giren iktidarın uygulamalarına alkış tutmasının mümkün olamayacağını ifade etmektedir¹¹.

Nadim MACİT'in liberal düşünceye yönelik eleştirileri de oldukça dikkat çekicidir. Liberal düşünce sistemindeki özgürlük anlayışının ahlaki ve akli içerikten soyutlanmış olması; bireyi ve bireyin egosunu merkeze alması; bireyin değerinin ekonomik gücüyle ölçülmesi; ekonomik alanda gücü elinde bulunduran iktidara karşı aşırı bağımlı olması gibi gerekçelerle ve son tahlilde özgürlüğe değil, aslında esarete dayalı liberal öğretinin Türk Milliyetçiliği anlayışıyla bağdaşmayacağını belirtmektedir. Zira Türk-İslam kültürü açısından özgürlük, insanın zaman-mekân içinde varoluşuyla bir tutulmaktadır. Eğer insan özgür değilse, zaman-mekân içinde varlığını gerçekleştiremez. Ayrıca özgürlük, insan eyleminin akli ve ahlaki ni-

9 MACİT, s. 130

10 Bkz. MACİT, s. 442-444

11 MACİT, s. 447-448

teliğinin ölçütü olarak kabul edilmekte; insanın kendisine ve topluma karşı olan sorumluluğunun temelini oluşturmaktadır¹². Bunun dışında, liberalizmin adalet ve eşitlik anlayışının zannedilenden farklı olduğunu; Türk kültürünün algıladığı adaletin ve eşitliğin tahrif edilerek farklı dinî, etnik ve kültürel grupların talepleri üzerinden millî devlet sisteminin ve Türk toplum yapısının temellerinin yıkımına dönük politikaların tatbik edilmek istendiğini belirten MACİT, “**ufukların buluşması**” olarak nitelendirdiği millî siyaset yoluyla modern burjuvanın ve seçkinci zümrenin ürettiği milliyetçilikten farklı olarak Türk Milliyetçiliği’nin milleti esas aldığını hatırlatmaktadır. Dünya paylaşımında etkin olan aktörlerin ürettiği siyasi ve stratejik hesaplara dayanan etnik taleplerin milliyetçilikle değil, ırkçılıkla ilişkilendirilmesi gerektiğini; Türk Milliyetçiliği’nin ise sosyo-psikolojik ve kültürel kuralları esas aldığını; özgürlük ve demokrasi adına günümüzde ileri sürülen bu taleplerin toplumun birlikte yaşama iradesine katkı sağlamadığını; Türk Milliyetçilerinin Ortaçağ’dan kalan bu kabileci mantığa karşı çıkarak “**hür millet-bağımsız devlet**” ülküsünü gerçekleştireceğini dile getirmektedir¹³.

MACİT’in kitabında önemli yer tutan konulardan biri de Türk Milliyetçiliği-İslâm ilişkisidir. “**Tarihin insanî ve İslamî sedası**” olarak vasıflandırdığı Türk Milleti’nin sözlüğünde kadim zamanlardan beri dinin yer aldığını; bazı sıra dışı yorumların aksine dinin kültürel, içtimai ve iktisadi alanı etkileyen önemli bir etken olduğunu; eski Türk dininde her şeyin yaratıcısı olan tek Tanrı inancının bilindiğini belirten yazar, Türklerin İslâm’ı kabul etmesini, “**işiten bir milletin yeni imanı**” olarak değerlendirmektedir. Türklerin dünyayı İslâm ile tanımadığını, daha önce de devlet kuran ve geliştiren bir millet olduğunu; İslâmiyet ile örtüşen inançlarının ve ruhlarının yeni bir medeniyet kapısı açmada önemli bir rol oynadığını; İslâm’ın Türklerin ruh dünyasına, yaşayışına ve var oluşuna anlam katarak millî kimliği şekillendirmede önemli bir unsur olarak yer aldığını; Türk Müslümanlığı’nın bir derviş geleneğinden ibaret olmadığını; İmam Azam Ebu Hanife-Ebu Mansur Mâtürîdî-Ebu’l Muîn en-Neseî çizgisinin İslâm’ın akılcı ve maneviyatçı yorumunu temsil ettiğini; bu Türk bilginlerinin temsil ettiği ekolün üzeri örtülse de özgün bir yere sahip olan bu anlayışın günümüzde giderek artan bir önem kazandığını ifade eden MACİT, İslâm’ın şekilden ibaret olmadığına ve siyasi, iktisadi, vb. konum elde etmek amacıyla dini kullanarak egemen güçlerle ittifakın dindarlık olamayacağına işaret etmektedir. Değerler diplomasisi aracılığıyla yürütülen politika sonucunda, sahte bir din algısı üzerinden kandırılan insanlarımızı gerçekleri gösterme görevinin ise Türk Milliyetçilerine düştüğünü vurgulamaktadır¹⁴.

Prof. Dr. Nadim MACİT, Türk Milliyetçiliği’nin anlamını ortaya koyarken aynı zamanda, “**ne olmadığına**” da işaret etmektedir. “*Türk Milliyetçiliği, devlet gücüyle özdeşleşmiş ve resmî kurumlarla aynileşmiş bir ideoloji değildir. Böyle bir imaj ve*

12 MACİT, s. 516-517

13 Bkz. MACİT, s. 517-547

14 Bkz. MACİT, s. 339-416

sunum Türk milliyetçiliğinin ruhuna aykırıdır. Çünkü Türk milliyetçileri milletin iradesini esas alır. Devlet gücüne ve kurumsal irtibata yaslanarak otoriter ve militarist söylemi Türk milliyetçiliği olarak yutturmak siyasi çıkar çizgisi ve siyasi oyunla buluşur. Türk milletini, kültürel sembollerini ve ülkenin bütünlüğünü savunan bir milliyetçinin, devletin herhangi bir kurumu tarafından siyasi suçlu kapsamına alınması ve değerlerine aykırı düşen bir uygulamaya tabi tutması milliyetçilikle devlet arasında zorunlu bir bağın olmadığını gösterir. Yakın tarihimiz bunun somut ve acı misalleriyle doludur. Fakat küresel siyasi otoritenin ortakları ve aracı elemanları yoluyla devletin kurumlarına fitne tohumu ekmesi ve milli kurumları tasfiye etmeye yeltenmesi milliyetçi fikri ve siyasi iradenin duvarlarına çarparak sahiplerine geri döner.”¹⁵ şeklindeki ifadeler, Türk Milliyetçiliği ile ilgili bilinen ve/veya ileri sürülen yaygın yanlışlara da bir cevap niteliğindedir. Bu sözlerin üzerine çok bir şey söylemenin gereği olmadığı açıktır. Zira bu satırlar, yakın tarihî tecrübeden kaynaklanan ve günümüzde de devam ettiği bilinen yalın gerçeği, bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır.

Kitabın bir özelliği de yalnızca geçmişin muhasebesiyle ve durum tespitiyle yetinilmemiş olmamasıdır. “Dünyaya Anlam Vermek: Kültürün Felsefesi”, “Kültürel Akılın İki esası: Milliyet, İslâmiyet”, “Çağı Anlatan Müşterek Dil: Türkçe”, “Tarihin Sözüünü İhtim ve Anlamak”, “İdeal Kültür: Hayatın Bütünlüğünü Korumak”, “Millet-Devlet Ufkunun Kaynaşması”, “Açık Davranışları Değerlendirme Kıstası: Değerler”, “Millete Değer Vermenin Somut Göstergesi: Hukuk”, “İslâm’ı İstismar Etmeden Benimsemek”, “Bilgiyi Hikmetle Buluşturmak” başlıkları altında, Türk Milliyetçiliği’nin hareket yöntemini ve bunun esaslarını ortaya koyan Nadim MACİT¹⁶, Türk Milliyetçiliği’nin geleceğini inşa etmeye yönelik önerilerde de bulunmaktadır. Yeni tanzim politikaları karşısında, iletişim çağında Türk Milliyetçilerinin kimliği yeniden kurması gerektiğini ileri sürmektedir. Türk kültürünün aklın değer üretme yeteneğini kabul ettiğini hatırlatan yazar, bilgiye ulaşma yöntemini ve araçlarını kullanarak yeni bir felsefi sistemin geliştirilebileceğini, milli kültür dairesinin genişletilerek milli bir çözüm üretmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada öne çıkardığı eksen, Türk Dünyası’dır. Yirmi birinci yüzyılda Türk Dünyası’nı kurmak gerektiğine işaret eden MACİT, Turan ülküsünün Türk Milliyetçilerine ait bir hedef olduğunu; bu dünyanın tarihte iz bırakan büyük Türk kültürü üzerine inşa edilmesi gerektiğini; ilk aşamada Türk aydınları arasında kavram birliğine ihtiyaç duyulduğunu; bağımsızlığına kavuşan Türk devletlerinin milli ve demokratik bir sistem kurmasının şart olduğunu; Türk devletleri arasında kurulacak uluslararası örgütler aracılığıyla somut sosyal, ekonomik ve siyasal işbirliğini geliştirmenin mümkün olabileceğini; tarih içinde yaşanan krizleri ve ayrışmaları aşmak için kültürel içerikli ortak faaliyet alanlarına öncelik tanınması gerektiğini; öğrenci değişim programları, kültür-sanat faaliyetleri, ulaşım alanın-

15 MACİT, s. 112

16 Bkz. MACİT, s. 449-498

da çeşitliliğin ve ucuzluğun sağlanması gibi araçlarla ikili ve çok taraflı ilişkilerin rahatlıkla geliştirilebileceğini belirtmektedir¹⁷.

Son kitabıyla birlikte Prof. Dr. Nadim MACİT, Türk Milliyetçiliği düşünce dünyasına mührünü vurmuş ve Türk Milliyetçisi aydınları içerisindeki yerini silinmez bir şekilde perçinlemiştir. Her ikisi de rahmete kavuşmuş Erol GÜNGÖR'den ve Durmuş HOCAOĞLU'ndan sonra ortaya çıkan boşluğu, gerçek manada doldurma yolunda atılmış ilk ve tek adım olan bu çalışma, önemli bir ihtiyaca cevap verecek kadar doyurucu bir niteliğe sahiptir. Bugüne kadar yaptığı çalışmalarıyla alanında kendini ispatlamış bir akademisyen olarak iddiasını ortaya koymuş olan MACİT, bu eseriyle artık, kendi ifadesiyle **“Türk Milliyetçisi bir aydın sıfatıyla entelektüel bir meydan okuma”**da bulunmaktadır. Bu meydan okuma, Türk Milliyetçisi olarak bilinen aydınların içinde bulunduğu ruh karmaşasından kaynaklanan farklı eğilimlere yönelik olarak hem camianın içine hem de genel olarak Türk kamuoyunda ve özellikle entelektüel çevrelerde peşin bir nass olarak kabul edilen **“Türk Milliyetçiliği Fikir Sistemi'nin demode ve çağdışı kaldığı”** yönündeki önyargılı tutuma karşı entelektüel bir isyandır. Ne mutlu bu kutlu isyan bayrağını açana, ne mutlu bu kutlu isyana katılma cesaretini gösterene...

17 Bkz. MACİT, s. 572-579